

rugaskodását az igazságtól, a becsülettől, a humanizmustól. A pedagógusnak valóban az igazság bajnokának kell lennie, s ha egyszer megtántorodik: nincs más hátra, mint hogy lemondjon az ifjúság neveléséről. Éppen ebben rejlik Móra kisregényének időtlen eszmei mondanivalója.

*

Kosztolányi és Móra regényeinek és elbeszéléseinek most reneszánsza van. A két

Magvető (a budapesti és a tiszatáji) jól tette, hogy újból kiadta az *Aranyáskányt* és a *Hannibált*. Az utóbbi ízléses, új kiadásában hasznos újítás a szövegben bőven előforduló idegen szavak és nevek magyarázata. De miért nem jelzik kiadóink régi könyvek újabb kiadásában az első megjelenés évét? Egy Kosztolányi- vagy Móra-könyv ma már nemcsak üzleti „kiadvány”, hanem bizonyos fokig irodalomtörténeti ereklye is.

Makay Gusztáv

RÖPÜLJ PÁVA, RÖPÜLJ

MAGYAR NÉPBALLADÁK ÉS BALLADÁS DALOK

A bevezető, a válogatás és a jegyzetek Csanádi Imre és Vargyas Lajos közös munkája. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp. 1954. 588 l.

Az elmúlt években örvendetesen megsaporodtak népköltészeti kiadványaink, közöttük a magyar népballadakincset főtároló és népszerűsítő gyűjteményes művek is. Ezek közül is kiemelkedik terjedelmével és szép kiállításával Vargyas Lajos és Csanádi Imre több mint kétszáz szép népballadákat tartalmazó kötete. Nem tudományos kiadvány, a népköltészetet kedvelő szélesebb olvasóközönség érdeklődésére számít, s bár kevés példányszáma, kissé magas ára korlátozza is elterjedését, bizonyos, hogy úttörő szerepe lesz az általános műveltségű olvasók népköltészeti ismereteinek gazdagításában. Hiszen voltaképpen eddig nem is volt olyan gyűjteményünk, amely az egész magyar népballadakincset s így jelentős mennyiségű anyagon mutatta volna föl. Ortutay Gyulának több kiadást megért székely népballadaskönyve sokáig egyedül ismertette meg népköltészetünk e legprezentatívabb műfaját az irodalmi köztudattal. Ám már Kálmány Lajos küzdött azért, hogy a székely népballadakincs ősisége, szépsége, klasszicitása ne homályosítsa el az alföldi balladák értékeit; s gazdag anyagával tudatosan igyekezett cáfolni az akkor még oly divatos miliőelméletet, amely balladaink komor hangulatát, érett tragikusságát a hegyvidékek sajátjainak hirdette. Ebből mindössze annyit volt igaz, hogy a hegyvidéki zártság jobban konzerválta az ősi motívum- és formakincset; ám az alföldi és dunántúli magyar balladák, e feudális kori folklor-fajta fejlődésének újabb, más, de nem kevésbé sajátos, értékes állomását jelentik.

Kitűnő bevezető tanulmány ismerteti meg az olvasót balladaink történetével és főbb jellemvonásaival: ez a szép, a legjobb értelemben vett esszé-stílusban megírt tanulmány mintaszerű lehet világosságával, jó magyarságával és olvashatósságával,

ugyanakkor megbízható, a tudomány színvonalán álló tartalmi értékével. Néhány ponton újat is mond. Az például, hogy teljes következetességgel kirekeszti népköltészetünkől a már Ortutaytól is gyanúsnak tartott, Benedek Elek és Sebesi Jób alkotta álnépi, műballadákat (pl. *A fogoly katoná, Bíró Máté*), első pillantásra tán meghökkent, de utóbb föltétlenül helyeslésünkre talál. Minthogy a gyűjtemény elsősorban irodalmias igényt elégít ki, néhány irodalmi utalással, hivatkozással még érdekesebb lehetne tenni. Olyasmire gondolok, mint Kemény Zsigmond ismert nyilatkozata a Fogarasi István-típusú ballada egyik változatáról („*Ez az a hang, amiért odaadnám minden regényemet*”), amit jegyzetben idéznek is (461), Erdélyi János szellemes meghatározása a balladáról („*a nép operája*” — a 27. lapra kínálkozik), vagy olyan figyelemre méltó példák, mint pl. az ismétlés jellemzésénél (27) az Iliás analógiája, melynek egyharmada köztudomásúan ismétlésekből adódik s. i. t. (Hogy másutt van ilyen, mutatja a „homéroszi jelzőkről” írott ötletes mondat, 28. l.) Ahol a motívumközösségről, a megformálás (= variálás) sajátosságáról szólnak (37—38), idézhetnők Anatole France szellemes paradoxonját „az utánzás eredetiségéről”.

Az anyag osztályozása merészen új. Ám ezzel — ha a kezdeményezés bátorságát, ötletességét meg is kell dicsérnünk — aligha érthetünk egyet. Úgy véljük, a csoportosítás elve nem azonos, így az osztályozás nem következetes. A „klasszikus balladák” csoportja szerintünk korántsem egységes, egyetlen kategória, mert hiszen a másodikként tekintett „történelmi balladák” éppúgy a voltaképpeni klasszikus balladakincshez tartoznak, mint a harmadik csoportnak szánt „lírai balladák” némelyike, pl. *A virágok*

vetélkedése. Teljesen formai ismérv különbözteti meg a történeti és tartalmi alapon csoportosított többtől az úgynevezett „strófaismétlő” balladákat. Helyes, s az alapelvnek megfelelő a „betyárballadák” és az „új balladák” külön tartása. Talán ez utóbbiakat célszerű lett volna még tovább bontani, éppen úgy, mint ahogyan elképzelésünk szerint a betyárballadák előtti, általános „klasszikus” kategórián belül kellene a történelmi, lírai stb. balladák csoportjait megkülönböztetni.

Itt-ott föltűnik, hogy ismertebb típusú balladáink (pl. mindjárt a *Közműves Kelemen*) nem az eddig közismert változatukkal szerepelnek, hanem újabbal, gyakran még kiadatlanul. Ez egyes esetekben igen helyes, mert szebb, de legalábbis változatosabb anyagot tesz közkinccsé, népköltészetünk kimeríthetetlen gazdagságáról tanúskodik; néhol azonban az az érzésünk, hogy az ismertebb, már megkedvelt változatnak inkább helye lenne egy ilyen reprezentatív ballada-kötetben, mint a mostaninak. Igaz, a szerkesztők nagy gondal válogatták össze az egyes típusok változatait, s némelyikből négyet-ötöt is

közöltek, hacsak valami tartalmi vagy formai variáció megokolta tette.

A szövegközlés módja helyes, bár néhány nyelvjárási sajátág megőrzését szívesen megtúrtuk volna. A jegyzeteket is gondosság, pontosság, szabatos fogalmazás jellemzi. A *Júlia szép leány* balladánál célszerű lett volna kitérni Szabédi Lászlónak az *Utunk* 1954. okt. 15-i számában megjelent érdekes, tetszetős, bár nem eléggé bizonyított föltevésére e ballada értelmezését illetően. A szömagyarázat jó, de néhány szót (pl. *árdeli* — 445) elfelejt magyarázni.

A kötet legnagyobb érdeme, hogy alföldi és dunántúli népballadakincsünk számos ősi és szép alkotását (mint pl. a Kálmány-gyűjtötte *Gyönyörű Bán Katát*, *Komáromi szép lányt*, Csanádi, Vargyas, Bartók *Fehér Anna*-változatait, s még annyi mást!) kötetbe gyűjtötte, irodalmi köztudatunk számára hozzáférhetővé tette. Bizonyos, hogy ez a jelentősége újabb, s egyre tökéletesülő kiadásokban is megmutatkozik majd, s sokáig hasznosan szolgálja a magyar népköltészet kincseinek megszerettetését.

Péter László

NEMES NAGY ÁGNES: SZÁRAZVILLÁM

Magvető Könyvkiadó. Bp. 1957.

1946-ban jelent meg első verseskötete, amely egycsapásra nemzedéke egyik legjelentősebb költőjévé avatta.

A nemzedék — a „negyedik” — a háborúban nőtt fel, érett íróvá. Verseik, novelláik háttérében nyíltan vagy elmosódva az iszonyú élmény húzódtott meg. És ők nem tudtak szabadulni tőle, nem tudták elégszer — vagy eléggé? — kimondani; az emlék élő valóságként, kitorolhatetlenül bevésődött az az idegrendszerükbe. A születő demokrácia viharos esztendeiben bennük megállt az idő, szemük élesebben látta a pusztulást, a hullást, mint az építést. A nemzedék lassan „kitagadott” lett — érdekes, hogy velük kapcsolatban minden jeltől idezőjelbe kell tenni — tartalmatlaná vált intellektualizmusról, látszat-költészetéről szolt a kritika, ha róltuk szolt. És tíz éves hallgatás után újra hírt adott magáról az Újhold műhelye — Németh László kifejező szava illik rá — illő, hogy megértéssel és előítéletek nélkül szóljunk róla.

* * *

Nemes Nagy Ágnesnek is alapvető élménye a háború. Pedig eseményeiről alig ír, konkrétumai ritkán jelentkeznek költészetében.

„Szaladgálok üres szobákban,
tükörbe nézek: nem felel,
Gyertyát gyújtok, firkálok, alszom
s megjijedek, ha kelni kell,

már kályha sincs, (mert ostromolják
a várost éppen) ...

(*Őseimhez*)

De a versben benne van a háború: az élet megszokott rendjének a megbomlása, a lélek idegensége a tárgyak új arcával szemben, az elkövetkezőktől való félelem.

A háború valóságának epikus megformálása a nemzedék legizgalmasabb költői kísérletei közé tartozik. Nemes Nagy Ágnes elbeszélő költeménye — amiből sajnos csak részleteket közöl a kötet, — egy maroknyi ember sorsát ábrázolja a háború kataliz-májában. Ez az epikuság — miként a resistance költészetében — nem a történetiségre, a cselekmény egységes folyamatosságára épül. Élmény és lírai reflexió, valóság és hangulat összeötvöződése ez a költemény, az a célja, hogy a saját sorsából kiszakadt, a kollektív pusztulás aprócska részesévé lett embert ábrázolja, aki vergődik a háború poklában és menekülne, ha lenne menekülés. ...